

28. Aka Gündüz'ün *O Bir Devirdi* Piyesinin Kurgusal Açından İncelenmesi¹**Tolga ALVER²****APA:** Alver, T. (2023). Aka Gündüz'ün *O Bir Devirdi* Piyesinin Kurgusal Açından İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 485-494. DOI: 10.29000/rumelide.1405763.**Öz**

Erken Cumhuriyet Dönemi yazarları arasında yer alan Aka Gündüz, roman ve hikâyelerinin yanında dönemin konjonktörüne uygun piyesler de kaleme almıştır. *Mavi Yıldırım*, *Beyaz Kahraman*, *Köy Muallimi* gibi piyesleri yazan Aka Gündüz'ün önemli piyeslerinden birisi de 1938 yılında kaleme aldığı *O Bir Devirdi* piyesidir. Piyeste Cumhuriyet aydını olan emekli bir başöğretmenin Kurtuluş Savaşı esnasında yaşadığı olaylar anlatılır. Eser, yazar tarafından Cumhuriyet'in on beşinci yıl dönümü için yazılmış ve bu doğrultuda Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bastırılmıştır. *O Bir Devirdi* piyesi bir giriş, dört perde ve dokuz tablodan oluşmaktadır. Eseri diğer dönem piyeslerinden ayıran unsur ise iç içe üç kurgudan oluşmasıdır. İlk kurgu başöğretmenin köy halkına yaptığı konuşma ile başlar. Ardından kendisine sorulan sorular üzerine esas kurguya dönülür. İkinci kurgu esas olayların anlatıldığı Kurtuluş Savaşı zamanlarıdır. Öğretmenin dönemin müftüsü ile yapmış olduğu mücadeleler okura aktarılır. Üçüncü kurgu ise ikinci kurgunun içerisine sıkıştırılmış bir tiyatro oyunudur. Oyun içinde oyun içeren üçüncü kurgu dönem piyeslerinde pek de görülmeyen bir alt kurmacayı okuyucuya sunar. Diğer taraftan Millî Mücadele dönemini kapsayan ikinci kurgu ve o kurgunun içerisine yerleştirilmiş üçüncü kurgu, dönemin yaşanmış bir olayından esinlenilmiştir. Taha Toros Arşivi'nden aktarılan bir gazete haberindeki olay yazar tarafından kurmaca bir metne dönüştürülmüştür. *O Bir Devirdi* piyesi hem üç ayrı kurgudan oluşması hem de gerçek bir olayın kurmacaya uyarlanması açısından dikkat çeken bir metindir. Bu çalışmada söz konusu piyes, kurgu açısından analiz edilecektir.

¹ **Beyan (Bildiri):** Bu makale 6-8 Ekim 2023 "Söylem Uluslararası Filoloji Sempozyumu"nda sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %17

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.10.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1405763

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., Millî Eğitim Bakanlığı / Dr., Ministry of National Education (Konya, Türkiye), tolgaalver86@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-1674-4894, **ROR ID:** https://ror.org/00jga9g46, **ISNI:** 0000 0001 2179 4856, **Crossreff Funder ID:** 501100013898

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

Anahtar Kelimeler: kurgu, piyes, olay, Millî mücadele

A Fictional Analysis of Aka Gündüz's Play *O Bir Devirdi*³

Abstract

Aka Gündüz, who is among the writers of the Early Republican Period, wrote plays suitable for the conjuncture of the period as well as his novels and stories. One of the important plays of Aka Gündüz, who wrote plays such as *Mavi Yıldırım*, *Beyaz Kahraman*, *Köy Muallimi* is *O Bir Devirdi*, which he wrote in 1938. In the play, the events that a retired head teacher, who is an intellectual of the Republic, lived during the War of Independence are told. The work was written by the author for the fifteenth anniversary of the Republic and was published accordingly by the Republican People's Party. The play *O Bir Devirdi* consists of an introduction, four acts and nine tables. The element that distinguishes the work from other period plays is that it consists of three intertwined fictions. The first fiction begins with the head teacher's speech to the people of the village. Then, on the questions asked to him, the main fiction is passed. The second fiction is the times of the War of Independence, in which the main events are told. The struggles of the teacher with the mufti of the period are conveyed to the reader. The third fiction is a theater play compressed into the second fiction. The third fiction, which includes a play within a play, presents the reader with a sub-fiction that is rarely seen in the plays of the period. On the other hand, the second fiction covering the National Struggle period and the third fiction placed in that fiction were inspired by a lived event of the period. The event in a newspaper article transferred from Taha Toros Archive was transformed into a fictional text by the author. The play *O Bir Devirdi* is a remarkable text both in terms of being composed of three separate fictions and adapting a real event to fiction. In this study, the play in question will be analyzed from a fictional point of view.

Keywords: fiction, play, case, National struggle

Giriş

Erken Cumhuriyet Dönemi yazarları arasında yer alan Aka Gündüz, roman ve hikâyelerinin yanında dönemin konjonktörüne uygun piyesler de kaleme almıştır. Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'ün bu savaşa katılan Türk insanına verdiği gücü ve ilhamı konu alan, 1923 yılından sonra yazılmış oyunlar arasında Aka Gündüz'ün oyunları da yer almaktadır (Ulusoy Tunçel, 2013, s. 109). *Mavi Yıldırım*, *Beyaz Kahraman*, *Köy Muallimi* gibi piyesleri yazan Aka Gündüz'ün önemli piyeslerinden birisi de 1938 yılında kaleme aldığı *O Bir Devirdi* piyesidir. Piyeste Cumhuriyet aydını olan emekli bir başöğretmenin Kurtuluş Savaşı esnasında yaşadığı olaylar anlatılır. Eser, yazar tarafından Cumhuriyet'in on beşinci yıl dönümü için yazılmış ve bu doğrultuda Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bastırılmıştır. *O Bir Devirdi*

³ **Statement (Thesis / Paper):** This article is an extended version of the paper presented at the "Söylem International Philological Symposium" on 6-8 October 2023.

It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 17

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 30.10.2023-Acceptance Date: 20.12.2023-Publication Date: 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1405763

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

piyesi bir giriş, dört perde ve dokuz tabloda oluşmaktadır. Bu çalışmada piyesin iç içe geçmiş üç ayrı kurgusunun tahlili yapılacaktır.

Kurgu/ Kurmaca Üzerine

Edebî metinler kaleme alınırken yazarın hayal dünyasına göre şekillenir. Gerçek ya da hayali unsurlardan yararlanılarak bir metin ortaya konulur. Kurgu, metnin üretimi aşamasında olay ya da eylemlerin birbirine bağlanış şeklidir (Baysal, 2022, s. 9). Gerçekliğin temsili olarak yeni bir gerçeklik düzeyi inşa eden kurgu, özü itibarıyla bir tasarım olduğundan gerçekliği temsil edecek parçaları bir araya getirir ve onları okur açısından deneyimlenebilecek şekilde düzenler (Süphandağı, 2020, s. 2925). Kurgu daha çok hikâye, roman, tiyatro gibi anlatma ve gösterme üzerine kurulu metinleri tanımlayan bir terimdir (Bakır, 2020, s. 408). Çıkla çalışmasında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Kurmaca metinler ilk çağların bugün için gerçeklik/kurmacalık derecesini bilmediğimiz mitolojik efsanelerinden destanlara, masallardan fabllere, dram, komedi ve trajediden şiire, romanslardan modern hikâye ve romana kadar yine çok büyük bir çeşitlilik gösteren ve edebî yönleri üst düzeyde bulunan metinlerdir” (Çıkla, 2002, s. 113).

Bir metnin kurgusu tasarlanırken anlatılanlar yazarın zihinsel mutfağından geçerek bir dönüşüm sürecine girer. Kurgu, kurgulama ya da kurmaca, gerçek dünyadan alınan malzemenin yazarın hayal dünyasında sanatsal bir biçime dönüşmesi, gerçekliğin hayal gücüyle sanal, itibarî, saymaca bir dünyaya dönüştürülmesidir (Demir, 2009, s. 195). Bu dönüşüm esnasında yazar adeta yarı-Tanrı rolüne bürünür. Bu yarı-Tanrının amacı, okuyucunun kendi dünyasına zıt, ancak yine de olabildiğince kendini güvende hissedebileceği bir dünya yaratmaktır (Sütçü, 2020, s. 876-877). Her kurgu, öyle ya da böyle geçici süreyle gerçeğin yerine atanır ve kendisi dışında esas gerçekliği duyumsatır (Süphandağı, 2020, s. 2925). Aka Gündüz'ün bu çalışmada kurgusal açıdan ele alınacak *O Bir Devirdi* piyesi iç içe geçen üç kurguyu kapsayan bir metindir. Eserin kurgusal boyutu ele alınmadan önce Aka Gündüz ve söz konusu metin hakkında kısa bir bilgilendirme yapılacaktır.

Aka Gündüz ve *O Bir Devirdi* Piyesi Üzerine

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önde gelen yazarlarından olan Aka Gündüz, roman ve hikâyelerinin yanında dönemin konjonktürüne uygun tiyatro metinleri de kaleme almıştır. *Mavi Yıldırım*, *Beyaz Kahraman*, *Köy Muallimi*, *O Bir Devirdi* gibi tiyatro eserleriyle yeni kurulan devletin propagandasını yapmıştır. Aka Gündüz; daha 1911 yıllarından itibaren –önce Enis Avni, sonra Aka Gündüz imzalarıyla- hece vezni ve sade lisan hareketlerine, millî edebiyat cereyanına heyecanla iştirak etmiştir (Banarlı, 1998, s. 1241). Aka Gündüz (1885-1958) Cumhuriyet döneminde oyun yazarlığını sürdürdüğü gibi ayrıca sahneye bile çıkmıştır (And, 2014, s. 138). Okur çalışmasında (2018) 1930'lu yıllarda konusunu Türk tarihinden, uygarlığından, destan ve efsanelerinden halk kültüründen alan birçok oyun yazdığından bahseder ve bu oyun yazarları arasında Aka Gündüz'ün de yer aldığını belirtir. Eserlerinde yeni kurulan devletin kurucusu Atatürk'ten, Atatürk'ün topluma yön vermesi için Anadolu'ya görevlendirmiş olduğu öğretmen, doktor gibi aydınlardan ve onların fikirlerinden bahseder. Aka Gündüz'ün *Mavi Yıldırım* adlı eserinin ana teması da Atatürk sevgisi ve Atatürkçü düşüncedir. Eserde Mustafa Kemal, Türk milletinin bir temsilcisi, Türk tarihinin şahit olduğu önemli bir lider olarak takdim edilir (Erol, 2012, s. 1209) Atatürk'ün başarılarını dile getiren piyeslerin yanında, geleceğin Türkiyesi'nin anlatılması da ihmal edilmez: *Beyaz Kahraman*'da Aka Gündüz, mucit Türk doktorunu ele alır. (Şen, 1999, s. 25) Dönemin cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, oynanan piyeslerin bazılarıyla yakından ilgilenmiş ve metinlere dair yönlendirmeler yapmıştır. Aka Gündüz'ün 1932 yılında basılan *Köy Muallimi* adlı eseri üzerinde birtakım düzeltmeler yapan Atatürk, Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Akın* adlı oyunu ile de günlerce meşgul

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

olmuştur (Ulusoy Tunçel, 2013, s. 123). Bu durum Aka Gündüz'ün oyunlarındaki güdümlü propagandayı açıkça göstermektedir.

Aka Gündüz'ün oyunlarının çoğu dönemin önemli kültür merkezlerinden olan Halkevlerinde sahnelenmiştir. Karadağ çalışmasında bu durumla ilgili şu cümleleri kullanır:

“Halkevleri sahnelerinde oynanan oyunlarda; CHP'nin kültür ocakları sayılan, özellikle tek partili dönemde bir anlamda devletin kültür ocakları sayılan Halkevlerini ve işlevini tanıtan, öven ve bu sayede yarına umutla bakan yazarlarımızın başında Aka Gündüz, Celal Sıtkı Gürler, Saim Yay, Yunus Nüzhet Unat geliyor” (Karadağ, 1989, s. 119).

Yazarın 1938 yılında kaleme aldığı *O Bir Devirdi* piyesi de Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan metinlerin söylemine benzer biçimde kurgulanmıştır. Cumhuriyet aydını bir öğretmenin mücadelesini anlatan piyes, iç içe üç kurgudan oluşmaktadır. Bu yönüyle dönem piyeslerinden farklılık gösterir. Bu dönemde yazılan piyeslerin çoğu tek kurgu olarak yazılmış, çok azı prolog tekniği kullanılarak iki kurgu şeklinde kaleme alınmıştır. Oyunu döneminde yazılmış piyeslerden ayıran bir diğer özellik ise oyun içinde oyun barındırmasıdır. Aka Gündüz, ana omurgayı oluşturduğu ikinci kurgunun içine üçüncü bir kurguyu yine tiyatro şeklinde yerleştirmiştir. İkinci ve üçüncü kurgu, dönemin gazete haberlerinde yer alan bir vakadan etkilenilerek yazılmıştır.

Aka Gündüz'ün 1938 yılında kaleme aldığı *O Bir Devirdi* piyesinde Cumhuriyet'in on beşinci yıl dönümü kutlamalarında emekli bir başöğretmen Kurtuluş Savaşı anılarını anlatır (Ardal Büyükarman, 2007, s. 252). *O Bir Devirdi* Cumhuriyet'in on beşinci yıl dönümü için yazılmış ve Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bastırılmıştır. Oyunun başına düşülen notla temsil hakkı herkes için serbest bırakılmıştır (Oktay, 2008, s. 147).

Bu çalışmada *O Bir Devirdi* piyesinin kurgusu üç başlık altında incelenecektir.

Aka Gündüz'ün *O Bir Devirdi* Piyesinin Kurgusal Açından İncelenmesi

O Bir Devirdi piyesi Aka Gündüz tarafından 1938 yılında kaleme alınmıştır. Bir giriş, dört perde ve dokuz tabloda oluşur. Birinci perde iki, ikinci perde beş, üçüncü iki ve dördüncü perde iki tablo olarak düzenlenmiştir (Oktay, 2008, s. 147). Piyes Osmanlı din adamlarının İslamiyet'i toplumsal alanda istedikleri gibi yorumlamalarını ele alarak hocaların aile yaşantısı üzerindeki olumsuz etkisini göstermek üzere kaleme alınmıştır (Algan, 2011, s. 135). Oktay çalışmasında piyesin konusunu şu cümlelerle açıklar:

“Kurtuluş Savaşı yıllarında bir Anadolu kasabasında öğretmenlik yapan idealist, Millî Mücadele taraftarı beş öğretmenin kasabada bulunan Millî Mücadele karşıtı, cahil, yobaz müftü vekili ve yandaşlarıyla giriştikleri mücadele piyesin ana konusu oluşturmaktadır” (Oktay, 2008, s. 147).

Piyes kurgusal açıdan üç ayrı kurgudan oluşur.

- 1.kurgu: Mehmet Yurdun'un emeklilik töreni (giriş kısmı ve sonuç kısmı)
- 2.kurgu: Mehmet Yurdun'un Millî Mücadele döneminde yaşadığı olaylar (esas kurgu)
- 3.kurgu: Mehmet Yurdun'un esas kurgu içerisinde oynadığı tiyatro oyunu (oyun içinde oyun)

Kurguların piyes içindeki yeri	
1.kurgu	Oyunun giriş kısmı (3-8. sayfa) Oyunun bitiş kısmı (91 ve 92. sayfalar)
2.kurgu	9-91. sayfalar (30-36. sayfalar hariç)
3.kurgu	İkinci Perde İkinci Tablo (30-36. sayfa)

Adres | **Address**

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Tablo 1. Kurguların piyes içindeki yeri

Piyes, T.C. Öğretmenler Birliği yazan bir levhanın olduğu, iki penceresi olan bir beyaz duvarın bulunduğu, önde ve ortada örtülü bir masanın yer aldığı bir dekorla başlar. Başöğretmen Mehmet Yurdun için bir toplantı yapılacaktır. Mehmet Yurdun sahneye alkışlar eşliğinde gelir. En Genç Öğretmen, günün anlamına uygun söylev yapmaya başlar. Toplantı gününün iki önemi vardır. Birincisi Cumhuriyet'in 15. yıl dönümüdür. İkincisi ise Mehmet Yurdun'un 30. öğretmenlik yıl dönümüdür. Kendisine Kültür Bakanlığı tarafından fazilet mükâfâtı ve takdir mektubu verilmiştir. Mehmet Yurdun, kendi isteğiyle emekli olmuştur. Öğretmen arkadaşları onun için bir tören düzenlemiştir. Törende Mehmet Yurdun'un annesi de konuşur. Ardından Mehmet Yurdun kürsüye gelir. Ellili yaşlarında olan Yurdun, zorluklarla mücadele ettiği zamanlardan söz etmeye başlar. Atatürk'ün yıllar önce kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ne kendisinin de üye olduğu söyler. 31 Mart Vakası'ndan söz eder. Bu mücadelede de Mustafa Kemal'in yanında yer aldığını ve kendisine İstiklal Madalyası verildiğini aktarır. Kendisini dinleyenlerden Atatürk'e, Cumhuriyet'e ve Atatürk inkılâbına bağlı kalmalarını; cehaletten, taassuptan ve fitneden uzak durmalarını ister. Ardından esas kurgunun antikahramanı olan Tomruk Hoca'dan bahseder. Üç çocuğundan en büyüğü olan Yaşat Yurdun doktor, ortanca olan Günsel Yurdun öğretmen olmuştur. En küçük çocuğu olan Orak Yurdun ise 15 yaşındadır ve ziraat mektebine gitmektedir. Bu isimler ve meslekler yazar tarafından özellikle seçilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin yöneticileri, yeni bir birey ve toplum yaratmak için aydınları ülkenin dört bir yanında görevlendirmiştir. Bu aydınların başında doktor, mühendis ve öğretmenler gelmektedir. Yazar, Mehmet Yurdun'un her bir çocuğunu bilim, ziraat ve eğitim ışığında kendisini yetiştirmiş kişiler olarak kurgulamıştır. Onun üç çocuğunu genç Türkiye'nin en çok ihtiyaç duyduğu mesleklerde yetiştirmesi ondaki idealizmin farklı bir yansımasıdır (Güneş, 2009, s. 156). Bir kadın, Tomruk Hoca olayını merak eder ve Mehmet Yurdun'dan bu vakayı anlatmasını ister. Mehmet Yurdun kendisini dinleyenlerin de ısrarıyla Millî Mücadele zamanlarında yaşadığı olayı halka kısaca anlatmaya karar verir. Böylece piyesin ilk kurgusu sonlanmış ve esas kurguya geçiş yapılmış olur. İlk kurgu piyesin giriş bölümünü oluşturmaktadır. Yıl 1938'dir. Esasen piyes de 1938 senesinde basılmıştır. Bu açıdan piyesin giriş bölümünün kurgusal zamanı ile basılma zamanı örtüşmektedir. Piyesin 3-8. sayfa aralığını kapsayan bu kısım bu çalışmadaki ilk kurgudur. Daha sonrasında bu kurguya piyesin son sayfalarında da dönülerek metin sonlandırılacaktır.

İkinci kurgu, Taha Toros Arşivi'nde de bahsedilen bir olaydan esinlenilerek kaleme alınmıştır. Olay, Cemal Bey'in oğlu Ankara Numune Hastanesi II. Ortopedi Kliniği Şefi olan Sayın Dr. Sırgur Gültekin'den dinlenmiştir. Söz konusu gazete haberinde geçen olayın konusu şu şekildedir: Kütahya'da yaşayan edebiyat öğretmeni Cemal Bey, Recaiâde Mahmut Ekrem'in kaleme aldığı *Çok Bilen Çok Yanılır* oyununu bir okul müsamesesi için sahneleyecektir. Kadınların sahneye çıkmasının yasak olduğu bir dönem olduğu için sahnedeki kadın rollerini kadın kılığına girmiş erkekler oynamaktadır. Rol gereği Cemal Bey, oyundaki karısını -aslında kadın kılığındaki erkek meslektaşını- talak-ı selase ile boşar. Oyun sonrasında mahalleli Cemal Bey'in evinin önünde toplanmıştır. İçinde hacı ve hocaların bulunduğu kalabalık Cemal Bey'i namahrem olduğu gerekçesiyle kendi evine sokmaz. Bir buçuk sene eşi ve çocuklarıyla araçlar sayesinde iletişim kurabilen Cemal Bey, bu olay nedeniyle her çocuğu doğduğunda nikâh yenilemek -3 defa- zorunda kalmıştır. Dönemin gazetelerinde de haber olan bu olay, Aka Gündüz'ün *O Bir Devirdi* piyesinin ilham kaynağı olmuştur. Piyesin kahramanı Mehmet Yurdun, vakada geçen Cemal Bey'i temsil etmektedir. Yaşanan trajikomik olay metnin omurgasını oluştursa da Aka Gündüz kurguyu dönemin şartlarına göre dönüştürmüştür.

İkinci kurguda olaylar şu şekildedir: Birinci perdede, bir okulun sofasında öğretmenler telaşla bir hazırlık içindedir. Öğretmenler, cephedeki askerler için iç çamaşırı dikme seferberliğindedir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Öğretmenlerce tek tek mahalleler bilgilendirilmiş, kendilerinden bu konuda destek istenmiştir. Yurdun'un elinde iki liste vardır. Birincisinde bu konuyla ilgili bağış yapacak kişiler, ikincisinde ise dikiş konusunda yardım edecek kişiler yer almaktadır. Bu yardım olayından yeni müftü Tomruk Hoca rahatsızdır. Tomruk Hoca, kızların okula gitmesinin yasak olduğu konusunda da fetva vermiştir. Tomruk Hoca'yı Ankara değil, Babiâli görevlendirmiştir. Bu yüzden öğretmenler onunla bir çatışma içindedir.

Tomruk Hoca, Yurdun'un eşinden hoşlanmaktadır. Büyük kızı Ziba'yı aracı olarak gönderir. Ziba, babasının niyetini Yurdun'un eşine anlatınca iki çocuğu olan kadın öfkeden deliye döner. Tomruk Hoca'ya göre naz yapmaktadır. Tarhun Ağa, Kalpazan Hafız ve Deribaş Efe müftüyü ziyarete gelirler. Onlar da öğretmenlerin yaptıkları yardım seferberliğinden rahatsızdır. Bu kişiler Ankara'ya değil, padişaha bağlı olan kişilerdir. Bu esnada Yurdun ve yanındaki arkadaşları, cephedeki askerlere kışlık iç çamaşırı tedariki için Tomruk Hoca'ya gelirler. Tomruk Hoca bu durumun kendi vazifeleri olmadığını söyler. Yurdun'un yanında gelen Nilüfer'in başörtüsünü beğenmeyerek onu evinden kovar. Müftü, kızlarının başkaları için iç çamaşırı dikmesini namahrem olarak yorumlar. Hepsini Maarif Nezareti'ne şikâyet edeceğini söyler. Yurdun, kendilerinin Ankara'ya bağlı olduğunu söyleyerek öfkeyle evi terk eder. Deribaş, kamasıyla onların peşine düşmek ister ancak müftü onu engeller. Tomruk Hoca, Yurdun isminin Müslümanlıkla ilgisi olmadığını yanındakilere söyler. Ardından Yurdun'un yanında olanların isimlerinin de manasını dile getirir. Turan isminin "mübarek benim.", Alpagot isminin "Hûd aleyhüsselâmın bağları benimdir.", Lâçin isminin "ateşe tapan" manasına geldiğini aktarır. Esasen bunların her biri yanındakileri kandırmak için yaptığı uydurma yorumlardır.

Köylü bir kadın zor durumunu çözmek için Tomruk Hoca'ya gelmiştir. Kadının kocası millet muharebesine bir sene önce gönüllü gitmiştir. Eşinden haber gelmeyince kendisine köyden birisi göz dikmiş, köylü bu hususta ikiye ayrılmıştır. Tomruk Hoca, kadının kocasını kâfir ilan eder. Çünkü padişaha isyan eden tarafta savaşa katılmıştır. Kocası imanını yedi kere yenilemelidir. Bu da 49 yıllık bir süredir. Kadın bu durum doğru bile olsa kendisine talip olan kişiye varmak istememektedir. Tomruk, kadına talip olan kişinin göğsünde yedi tane padişah nişanı olduğunu söyleyerek onunla evlenmesi gerektiğini söyler. Kadın ısrarla o adamla evlenmeyeceğini söyleyince Tomruk Hoca kadını bir geceliğine evinde misafir eder.

İkinci perdeye, *O Bir Devirdi* piyesinin üçüncü kurgusu olan oyun içinde başka bir oyuna hazırlık süreci ile başlanır. Mehmet Yurdun ve arkadaşları halka bir temsil sunacaktır. Büyük bir kalabalık oyunu izlemeye gelmiştir. Yurdun ve Günsel oyunun iki önemli karakteridir. İkili karı koca rolündedir. Günsel'in oynayacağı kişi Ankara düşmanı bir saray adamının kızı olduğu için Yurdun'un oynayacağı kişi (zabit) onu boşayacaktır. *O Bir Devirdi* piyesinin içerisinde temsil edilen bu oyun, piyesin üçüncü kurgusudur. Aka Gündüz'ün oyun içinde oyun şeklinde tasarladığı bu üçüncü kurgu, Taha Toros Arşivi'nde yer alan haberden bazı yönlerden farklılıklar göstermektedir. Taha Toros Arşivi'nde yer alan oyun, Recaizade Mahmut Ekrem'in "Çok Bilen Çok Yanılır" adlı tiyatro eseridir. Ancak Aka Gündüz bu metinde metnin propagandasını güçlendiren başka bir Millî Mücadele kurgusu yerleştirmiştir. İlham aldığı senaryoyu dönemin şartlarına dönüştürmüştür. Ayrıca Taha Toros Arşivi'nde yer alan haberde öğretmenin eşi rolünde kadın kılığına girmiş bir erkek yer almaktadır. *O Bir Devirdi* piyesinin üçüncü kurgusundaki tiyatrodaki ise bu rolü doğrudan bir kadın oynamıştır. Üçüncü kurgunun haber metni ile eşleştirmesi şu şekildedir:

O Bir Devirdi 3.kurgu	Taha Toros Arşivi'nde bahsi geçen oyun
Millî Mücadele Oyunu	Çok Bilen Çok Yanılır Oyunu
Mehmet Yurdun (Ahmet rolünde)	Öğretmen Cemal Bey (Azmi Efendi rolünde)

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Günsel (Cavidan rolünde)	Kadın kılığına girmiş bir öğretmen (Azmi Efendi'nin eşi rolünde)
--------------------------	--

Tablo 2. *O Bir Devirdi* oyununun 3.kurgusu ile Taha Toros Arşivi'ndeki oyunun mukayesesi

Piyesteki üçüncü kurguya ikinci perdenin ikinci tablosunda geçilir. Metnin üçüncü kurgusu ikinci kurgusunun içine sıkıştırılmıştır. Mehmet Yurdun, Ahmet isminde bir zabıt rolündedir. Eşi Cavidan (Günsel) ile anlaşmazlık yaşamaktadır. Ahmet, Millî Mücadele'nin savunucusu iken eşi saray yanlısıdır. İçeri telaşla Emin (Alpagot) ve Süleyman (Turan) girer. Bir casus kendilerini bir mektup aracılığı ile gammazlamıştır. Planları gammazlayan kişi Ahmet'in eşi Cavidan'dır. Ahmet eşini yanına çağırır. Eşi Cavidan mektubu yazdığını ve biraz sonra ecnebilerin buraya baskın düzenleyeceğini söyler. Bunun üzerine Ahmet eşini talak-ı selase ile boşar. Oyun içindeki oyun burada sona erer.

İkinci perdenin üçüncü tablosunda oyunun yeniden ikinci kurgusu başlar. Mehmet Yurdun ve arkadaşlarının oynadıkları tiyatro sona ermiştir. Oyunun bitiminde tebrik için sahneye gelen Yurdun'un eşi Fatma Hanım, tüm ekibi evine davet eder. Onlara yemek hazırlamıştır. Eve geldiklerinde polisler aldıkları talimat üzerine Mehmet Yurdun'u kendi evine sokmazlar. Mehmet Yurdun oynadığı tiyatrodan rol gereği eşini boşadığı için müftülük tarafından gerçekte de eşini boşamış olarak hüküm verilmiştir. Polis merkezine giderler. Burada kendilerini mülkiye amiri, tahrirat müdürü ve müftü beklemektedir. Müftünün fetvasına mülkiye amiri ve tahrirat müdürü de anlam verememiştir. Merkez memuru da Mehmet Yurdun'dan yanadır. Ancak ne yaparlarsa yapsınlar müftüyü ikna edemezler. Büyük bir gerginlik yaşanır. Mehmet Yurdun evine gireceğini, kim gelirse gelsin oradan çıkmayacağını söyler. Tartışmalar büyüdüğünde müftüyü bir tekmeyle yere indirir. Merkez memuru da görevini bırakıp Millî Mücadele'ye destek vermeye gider. Müftü telaşla Deribaş Efe'yi, Tarhun Ağa'yı müftülüğe çağırır. Kendisi de müftülüğe gider.

Üçüncü perdede, millî güçler şehre yaklaşmaktadır. Mülkiye amiri kendisini koruyacak bir polis bile bulamaz. Komiser tüm polislerin, halkın Mustafa Kemal birliklerine katıldığını söyler. Tomruk Hoca'ya durum anlatılınca Tomruk Hoca kendilerine ecnebi birliklerin destek olacağını bildirir. Deribaş Efe'ye her türlü yetki verilerek Mehmet Yurdun ve arkadaşlarının üzerine gönderilir. Olanlardan endişelenen mülkiye amiri, mektupçunun sözüne inanarak İstanbul'a kaçmaya teşebbüs eder. Bu sırada Mehmet Yurdun, eşini ve çocuklarını başlarına bir iş gelmesin diye evden kaçırır. Biraz zaman sonra Deribaş Efe ve yanındakiler evi basarlar. Çıkan arbede sonunda Mehmet Yurdun, Deribaş Efe'nin başını keser. Aynı anda şehrin girişindeki Söğütlik'te Millî Mücadeleciler ile düşman çatışmaya başlamıştır.

Dördüncü perdede, Tomruk Hoca'nın odasında Tarhun Ağa ile Tomruk Hoca oturmaktadır. Deribaş Efe'nin ve Kalpazan Hafız'ın ölümü kendilerinde bir korku yaratmıştır. Hilâfet destekçisi ecnebi ordusu duruma el koymuş, ortalık bir süre süt liman olmuştur. Tarhun Ağa gidince Tomruk Hoca kızı Ziba'ya Mehmet Yurdun'un eşi Fatma'nın nerede olduğunu sorar. Fatma, muharebe günü sığınacağı evi karıştırmış ve yanlışlıkla Tomruk Hoca'nın evine sığınmıştır. Tomruk Hoca, Fatma'yı yanına çağırır. Fatma, Tomruk Hoca'nın müftü olduğundan habersizdir. Onun müftü olduğunu öğrenince bunca kötülüğü neden yaptığını sorar. Müftü, Fatma'ya gönlünün kaydığını söyler. Ona düşünmesi için yatısı namazından iki saat sonrasına kadar mühlet verir. Müftü kızları Hacer ve Ziba'yı da yatıya komşuya gönderir. Tablo 13'te bir zaman atlaması yaşanır. Fatma bir mahkeme salonunda sorgulanmaktadır. Fatma, müftüyü boğazından bıçakla yaralamıştır. Bilerek yaptığını korkmadan itiraf eder. Hakim tarafından cezalandırılır. Fatma suçu işledikten sonra bir köylü kadının evine sığınmış ve bir buçuk ay orada saklanmıştır. Kocasının şehit düştüğünü zannetmektedir. Mahkemenin sonlarına doğru şehrin karıştığı haberi gelir. Müftü bir çınar ağacına asılmıştır. Büyük Taarruz'dan sonra, Millî Mücadeleciler Tomruk Hoca'yı idam ederek ondan intikamlarını alır (Güneş, 2009, s. 190). Silah sesleri duyulur. Mehmet Yurdun ve arkadaşları mahkemeyi basarak Fatma'yı kurtarırlar. Yazar Tomruk Hoca'nın şahsında sahte din adamlarının kadınları ezme için dinî kuralları istismar ettiklerini; Fatma'nın

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

şahsında mücadeleci ve eğitimli kadınların elverişli zemin sayesinde ezilmekten kurtulduklarını vurgular (Güneş, 2009, s. 49-50). Piyeste vatan savunmasının, millî bir durum olduğu belirtilerek bunda kadın erkek ayrımı olamayacağı vurgulanır (Yurt & Coşkun, 2016, s. 449).

Oyunun son tablosunda piyesin ilk kurgusuna dönüş yapılır. Emekli olan Mehmet Yurdun, kendisini dinleyenlerden Cumhuriyet'in 15. yıl dönümünü coşkuyla kutlamalarını ister. Hep birlikte söylenen 10. Yıl Marşı ile sahne kapanır.

Piyes, güzel bir sonla bitirilmiştir. İlham alınan gerçek hikâyenin durumu biraz daha farklıdır. Öğretmen Cemal Bey, toplum baskısı sebebiyle bir buçuk sene eşinden ve çocuklarından ayrı kalmıştır. Kütahya, Yunanlılar tarafından işgal edilince eşini ve çocuklarını şehirden kaçırmıştır. Aka Gündüz, gazete haberlerine taşınan bu olayı dönemin koşullarına uyarlayarak 1938 yılında *O Bir Devirdi* ismiyle kendi bakış açısına göre kurgulamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Aka Gündüz'ün 1938 yılında kaleme aldığı *O Bir Devirdi* oyunu kurgusal açıdan incelenmiştir. Piyes iç içe üç ayrı kurguyu barındırmaktadır. Bu yönüyle Erken Cumhuriyet Dönemi piyeslerinden farklılık göstermektedir. Aka Gündüz bu oyunu dönemin ideolojik bakış açısına göre kurgulamış, Cumhuriyet aydını Başöğretmen Mehmet Yurdun üzerinden eski ile yeninin mukayesesini yapmıştır. Eser içerisinde kahraman ve antikahraman tarafından kullanılan kelimeler bile özenle seçilmiştir. Mehmet Yurdun ve arkadaşlarına göre otorite Ankara iken antikahraman Tomruk Hoca ve ahalisi Babiâli'yi otorite olarak görmektedir.

O Bir Devirdi metninin ana omurgasını oluşturan kurgu, Taha Toros Arşivi'nden aktarılan bir gazete haberinde yer alan olayın içeriğine benzer biçimde kurgulanmıştır. Aka Gündüz, bu olayı kendi bakış açısına göre dönüştürmüştür. Gazete haberi kendi içinde iki kurgu barındırır da ikinci kurgudaki vaka kısaca aktarılır. Kütahya'da öğretmenlik yapan Cemal Bey, oynanan bir tiyatro esnasında rol gereği kadın kılığına girmiş bir erkeği talak-ı selase ile boşar. Oyun sonrasında hakkında verilen fetvaya göre gerçek eşini boşamış sayılır ve eşinden birkaç sene ayrı kalır.

O Bir Devirdi piyesinin ilk kurgusu piyesin başlangıç ve bitiş kısımlarını oluşturan bölümdür. Bu bölümde Mehmet Yurdun'un meslekteki 30. senesi ve Cumhuriyet'in kuruluşunun 15. yıl dönümü kutlanmaktadır. Artık emekli olan Mehmet Yurdun kendisini dinleyenlere Millî Mücadele zamanında yaşadığı olayı anlatır.

Piyesin ikinci kurgusu bu olayın anlatıldığı kısımdır. Aynı zamanda bu olay Taha Toros Arşivi'ndeki söz konusu gazete haberinin uyarlamasıdır. Yazar bu kısımda Mehmet Yurdun'un eski düzeni temsil eden müftü vekili Tomruk Hoca ile olan mücadelesini anlatmıştır. Mehmet Yurdun bu kurgunun içinde Taha Toros Arşivi'nde bahsi geçen haberdeki Kütahya'da yaşayan Cemal Bey'i temsil etmektedir. Yaşanan olaylar farklı kurgulanmış bile olsa Mehmet Yurdun'un başına gelen trajikomik tiyatro vakası Cemal Bey'in başına gelen olayla aynıdır. Aka Gündüz bu içeriği kendi oyununda işlerken esas mesajını dönemin koşullarına göre dizayn etmiştir. Mehmet Yurdun karakterini Erken Cumhuriyet Dönemi aydını olarak kurgulamış, onun dilinden yeni kurulacak devletin propagandasını yapmış, Mustafa Kemal'in mücadelesinin haklı yanlarını ortaya koymuştur. Diğer taraftan antikahraman olarak kurgulamış olduğu Tomruk Hoca karakterini ise okura olumsuz biçimde göstermiştir. Tomruk Hoca; dini kendi emellerine göre kullanan, evli kadınlara bile göz diken, ayetleri ve hadisleri kendi çıkarına göre yorumlayan, insanların isimlerini bile dinin aleyhine yorumlayarak manipüle eden, padişahlık sistemini savunan, kendi menfaati için ecnebleri vatani için savaşınlardan üstün gören bir kişidir. Dolayısıyla tam da kendisinden beklenen bir fetva vermiştir. Tiyatro oyununda yaşanan kurgusal

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

boşanmanın bir yanılısamadan ibaret olduğunu herkes bilmektedir. Ancak maksat karşındaki kişilerin bir biçimde açıklarını ortaya koymak, onları zor duruma sokmaktır. Bunu da bir şekilde yapmıştır. Taha Toros Arşivi'nde bahsedilen haberdeki vakada mağdur olan öğretmenin yıllar sonrasında bile bu durumdan mağduriyet yaşadığı aktarılmıştır. Üstelik bu hükmü veren müftünün sonrasında neler yaşadığı bilinmemektedir. Ancak Aka Gündüz'ün esas kurgusunu oluşturan ikinci kurgudaki vakanın sonunda Mehmet Yurdun, müftüden intikamını almıştır. Oyun sonunda Tomruk Hoca asılarak cezalandırılmıştır. Bu durum Aka Gündüz'ün haberde yer alan olayla ilgili tatmin olmadığını ve bir şekilde oyunun daha tatmin edici bitmesini istediğini göstermektedir.

O Bir Devirdi oyununun üçüncü kurgusu da oyun içinde oynanan bir tiyatro oyunudur. Taha Toros Arşivi'nde bahsi geçen haberde bu tiyatro oyunu Rezaizâde Mahmut Ekrem'in *Çok Bilen Çok Yanılır* isimli oyunudur. Öğretmen Cemal Bey, bu oyunda kadın kılığına girmiş bir erkeği talak-ı selase ile boşamış ve hakkında müftülük tarafından gerçekte de eşini boşadığına ilişkin ferman verilmiştir. *O Bir Devirdi* piyesinin içinde yer alan oyun *Çok Bilen Çok Yanılır* metni değildir. Burada sahnelenen oyun da millî mücadeleyi yansıtan bir oyundur. Mehmet Yurdun bu oyunda Ahmet rolündedir. Cavidan rolündeki Günsel'i talak-ı selase ile boşamıştır. Tıpkı Cemal Bey'in başına gelenler onun da başına gelir.

Aka Gündüz, Erken Cumhuriyet Dönemi içerisinde kaleme aldığı tiyatro eserlerini toplumsal meseleler üzerine kurgulamıştır. Yeni kurulan devletin propagandasını yapmak için kalemini kullanmıştır. Bunu yaparken de tarihsel vakalardan, Kurtuluş Savaşı'ndan, dönemin koşullarından etkilenmiştir. Seçtiği kahramanlar Cumhuriyet aydınına temsil eden profilde olmuştur. *O Bir Devirdi* oyununda da seçtiği kahraman Anadolu'da mücadele eden, atandığı köyü fikren yeniden dizayn eden bir öğretmendir. Mehmet Yurdun bir Cumhuriyet aydınıdır. Eskinin alışkanlıklarından toplumu kurtarmak, bilim doğrultusunda onları dönüştürmek çabasıyla onlarca sene mücadele etmiştir. Bu noktaya kolay gelmediğinin hafızası da kendisidir. Millî Mücadele sürecinde çektiği sıkıntıları, uğradığı haksızlıkları, maruz kaldığı zihniyeti gözler önüne serer.

O Bir Devirdi, dönemin bir gazete haberinde anlatılan olayla benzerlik taşıyan, Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan, Aka Gündüz'ün üç kurgu şeklinde tasarladığı, dönemin oyunlarından farklı olarak oyun içinde başka bir tiyatro oyununu barındıran bir metindir. Bu çalışmada piyesin kurgusal analizi yapılmıştır.

Kaynakça

- Algan, H. (2011). *Halkevlerinde inkılâp temsilleri (1932-1951)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- And, M. (2014). *Başlangıcından 1983'e Türk tiyatro tarihi*. İletişim Yayınları.
- Ardalı Büyükarman, D. (2007). *Türk tiyatro edebiyatında vatan kavramı*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Bakır, S. (2020). Orhan Kemal'in hikâyeciliği: kurgu, teknik ve anlatım. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(3), 402-430.
- Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk edebiyatı tarihi 2*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Baysal, E. (2022). *Namık Kemal'in piyeslerinde kurgu, anlatıcı ve anlatım teknikleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Çıkla, S. (2002). Romanda kurmaca ve gerçeklik. *Hece*, 65/66/67, 111-129.
- Demir, A. (2009). Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda mekânın/mekân tasvirlerinin başlıca işlevleri. *International Journal of Central Asian Studies*, 13, 195-216.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- Erol, E. (2012) Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan tiyatro eserlerinde Atatürk ve Atatürkçülük. *Turkish Studies*, 7(3), 1201-1213.
- Gündüz, A. (1938). *O Bir Devirdi*. Recep Ulusoglu Basimevi.
- Güneş, M. (2009). *Aka Gündüz'ün roman, hikâye ve tiyatrolarında sosyal meseleler (1909-1958)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Karadağ, N. (1989). Halkevleri oyun dağarcığı (1932-1951). *Erdem*, 5(13), 81-122.
- Oktay, M. (2008). *Aka Gündüz'ün hayatı, sanatı ve eserleri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okur, M. (2018). Halkevlerinin kültür faaliyetlerinde edebî metinlerin rolü. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(24), 385-398.
- Süphandağı, İ. (2020). Kurmacanın gerçekliği: Bir Adam Yaratmak Tiyatrosu'nda kurgu meselesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2923-2941.
- Sütçü, Ö. Y. (2020). Edebiyat, kurmaca ve gerçeklik. *Beytulhikme*, 3, 843-870.
- Şen, S. (1999). Atatürk, cumhuriyet ve tiyatro. *Sanat Dergisi*, 1, 23-30.
- Ulusoy Tunçel, A. (2013). Tiyatro eserlerinde oyun kişisi olarak "Atatürk". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(1), 105-149.
- Yurt, G. ve Coşkun, S. (2016). Cumhuriyet dönemi (1923-1950) tiyatro oyunlarında vatan meselesi bağlamında kadın. *International Journal of Social Science*, 47, 443-457.

Adres | Address*RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**RumeliDE Journal of Language and Literature Studies***e-posta:** editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124**e-mail:** editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124